

*Спеціалізованій вченій раді Д 26.235.01
Інститут історії України НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора історичних наук, професора
О.П. Машевського на дисертацію Оксани Анатоліївни Іваненко з теми:
«Інтеграція регіональних науково-освітніх осередків Наддніпрянської
України до європейського інтелектуального простору (друга половина
XIX – початок XX ст.), подану на здобуття наукового ступеня доктора
історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія**

Актуальність теми дисертації пов'язана, зокрема, з тим, що комплексне вивчення ролі науково-освітніх осередків Наддніпрянської України в системі міжкультурних комунікацій у Європі другої половини XIX – початку XX ст. створює концептуальне підґрунтя для з'ясування співвідношення регіональної соціокультурної специфіки та загальноєвропейських історичних процесів. Студіювання проблематики міжкультурної взаємодії дозволяє з'ясувати значення міжнародного діалогу як вагомого чинника розвитку та взаємозбагачення європейських культур, виявити особливості поєднання процесів культурного обміну і збереження етно-національної самобутності.

На тлі тенденцій розвитку сучасної історичної науки, переосмислення й оновлення методологічних засад посилюється значення компаративістського підходу у вивченні історії України як складової всесвітньо-історичних процесів. І відповідно, комплексне студіювання й узагальнення історичного досвіду міжнародних зв'язків науково-освітніх осередків Наддніпрянської України другої половини XIX – початку XX ст.

сприяє формуванню концептуальної бази розуміння особливостей взаємодії професорсько-викладацької корпорації Харківського, Київського, Новоросійського університетів та наукової спільноти Німеччини, Франції, Австро-Угорщини, Італії, Великої Британії та інших європейських держав.

Звернення до історичних сторінок міжнародних культурних зв'язків у Європі ХІХ – початку ХХ ст. сприяє втіленню завдань, що постають перед Україною на сучасному етапі у процесі інтеграції до єдиного європейського науково-освітнього простору, і зокрема – розбудови двосторонньої співпраці українських університетів із зарубіжними партнерами.

Обґрунтованість наукових положень і висновків докторської дисертації визначається опрацюванням і залученням до наукового обігу великого обсягу історичних джерел, передусім архівних документів. Зокрема, результатом проведеної дисертанткою масштабної археографічної роботи стала публікація упорядкованого нею збірника документів і матеріалів «Обличчям до Європи: Наддніпрянська Україна в європейських науково-освітніх відносинах (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» за редакцією С.В. Віднянського. У збірнику вміщено публікації 201 документа (російською, французькою, англійською, чеською, угорською мовами), почерпнутих із фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Державного архіву міста Києва, Державного архіву Київської області, Державного архіву Одеської області, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, а також «Записок Императорского Харьковского Университета», «Университетских известий», «Записок Императорского Новороссийского университета». Джерельна база монографії «Інтеграція регіональних науково-освітніх осередків Наддніпрянської України до європейського інтелектуального простору (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)», у якій опубліковано наукові досягнення

О.А. Іваненко, що виносяться на захист, складається з 591 опрацьованої дисертанткою справи 55 фондів архівів Києва, Одеси, Харкова. Загалом опубліковані праці О.А. Іваненко, в яких презентовано результати її дисертаційного дослідження, засвідчують успішну реалізацію фахово підібраного методичного й концептуального інструментарію.

Структура дисертації зумовила логічний, зорієнтований на проблемно-хронологічний та історико-системний підходи, виклад основних положень і висновків дисертації, у яких послідовно відображено сформульовану мету й завдання дослідження. Ретельно продуманою є теоретико-методологічна база дослідження. Акцентується увага на роздумах Я.Р. Дашкевича щодо важливості застосування компаративістичного підходу для вивчення історії української культури в контексті світової та подолання домінування російськоцентричної візії. Концептуальні засади дисертації ґрунтуються на теоретико-методологічному доробку наукової школи української історичної європеїстики, генеза якої асоціюється з постатями Ф.П. Шевченка та П.С. Соханя. На сучасному етапі діяльність цієї наукової школи розвивається під керівництвом С.В. Віднянського на базі відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, де виконане дисертаційне дослідження О.А. Іваненко.

Наукова новизна положень і висновків, сформульованих у докторській дисертації, зумовлена тим, що здобувачкою проведено дослідження недостатньо вивченої у світовій історіографії проблеми участі регіональних науково-освітніх осередків Наддніпрянської України у процесах інтеграції до європейського інтелектуального простору другої половини XIX – початку XX ст., що відкриває нові перспективи розвитку актуального напряму сучасної історичної науки, теоретичного осмислення ролі інтеграційних тенденцій у науково-освітній сфері та особливостей їх поєднання з етнонаціональною й соціокультурною специфікою різних європейських країн

і регіонів. Вперше здійснено комплексне студіювання провідних напрямів, форматів, організаційних механізмів міжнародних зв'язків Харківського, Київського, Новоросійського університетів, що сприяє відтворенню їхнього значення для поглиблення культурного обміну й розвитку модернізаційних процесів у Європі другої половини XIX – початку XX ст. Проаналізований і включений дисертанткою до наукового обігу широкий фактологічний матеріал дозволяє з'ясувати роль співпраці із провідними європейськими науковими центрами у вдосконаленні системи формування кадрів університетів Наддніпрянської України. Виокремлення науково-освітніх відносин у Європі другої половини XIX – початку XX ст. як об'єкта дослідження та висвітлення ролі Наддніпрянської України в цих процесах формує конкретно-історичну й концептуальну основу розвитку теоретичного сегмента вивчення проблематики міжуніверситетської співпраці в Європі. Відтворено історію міжнародної діяльності Харківського, Київського, Новоросійського університетів відповідно до специфіки:

- періоду модернізаційних реформ 1860-1870-х рр., який здобувачкою характеризується як час тимчасового подолання російською імперією відокремленості від західноєвропейської науки, посилення впливу університетів як чинників модернізації і вестернізаційних процесів;
- останньої третини XIX ст., коли на тлі імплементації університетського статуту 1884 р. та скасування університетської автономії зросло значення закордонних наукових відряджень університетських учених, упродовж яких вони мали можливість спостерігати за тенденціями демократизації європейського суспільно-політичного розвитку;
- початку XX ст., що позначився активізацією інтеграційних процесів у європейському інтелектуальному просторі, безпрецедентним науково-технічним прогресом, розвитком промисловості й транспортної інфраструктури, гонкою озброєнь.

Вперше реалізоване здобувачкою всебічне дослідження міжнародної співпраці університетів Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. сприяє осмисленню процесів адаптації на українських теренах провідних європейських науково-освітніх практик та елементів університетської субкультури того часу.

На основі широкого пласту архівних джерел у дисертації вперше здійснено узагальнююче дослідження регіональних особливостей культурно-освітньої діяльності поляків, євреїв, греків, чехів, німців у межах Київського навчального округу, що відкриває нові обрії теоретичного осмислення проблематики міжнаціональних відносин у Наддніпрянській Україні.

У дисертаційному дослідженні набула розвитку практика застосування історико-системного підходу, за підсумками якого феномен науково-освітньої співпраці розкривається як частина визначальних явищ і процесів міжнародних відносин у Європі середини ХІХ – початку ХХ ст.

Основні результати дисертаційного дослідження з достатньою повнотою викладені в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Дисертацією є наукова доповідь, у якій винесено на захист наукові досягнення здобувачки, опубліковані у вигляді монографії «Інтеграція регіональних науково-освітніх осередків Наддніпрянської України до європейського інтелектуального простору (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» (555 с.) обсягом 45,09 друк. арк. Окрім того, результати дисертації викладено у двох одноосібних монографіях і двох розділах у колективній монографії. У наукових фахових виданнях опубліковано двадцять п'ять статей, із них чотири статті – у трьох різних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України», а саме:

1. Іваненко О. Роль міжнародних зв'язків університетів у становленні академічної науки в Україні на початку ХХ ст. *Український*

- історичний журнал*. 2018. №6. С.33-52. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2018.06.033> (*Web of Science*);
2. Іваненко О. Вияви антиурядових настроїв на теренах Київського військового, Подільського й Волинського генерал-губернаторства в період Східної (Кримської) війни 1853-1856 рр. *Східний світ*. 2023. №4. С.19-29. DOI: <https://doi.org/10.15407/orientw2023.04.019> (*Scopus, Web of Science*);
 3. Іваненко О. «Весна народів» 1848-1849 рр. і її відображення в документальній спадщині Наддніпрянської України (за архівними матеріалами Київської, Подільської і Волинської губерній). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024, № 1 (32). С.136-154. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.32.135> (*Scopus, Web of Science*);
 4. Іваненко О. Відлуння національно-визвольних рухів на Балканах періоду Східної кризи 1870-х рр. у громадському житті на теренах Київського генерал-губернаторства. *Український історичний журнал*. 2024. №6. С.81-98. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.06.081> (*Web of Science*).

Здобувачка дотримується засад наукової етики, у її дисертації і публікаціях дотримано вимог академічної доброчесності (мною не встановлено наявності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації).

За результатами ознайомлення з дисертаційним дослідженням сформульовано низку зауважень, які мають рекомендаційний характер.

Варто було б у другому розділі монографії більш структуровано окреслити вплив французько-російського зближення у першій половині 1890-х років та укладання французько-російського військово-політичного

союзу, перетворення Франції на офіційного союзника, партнера російської імперії на процеси в галузі культури, освіти, науки на українських землях.

Доцільно було би детальніше висвітлити вплив українського національного відродження на теренах Австро-Угорщини, передусім Східної Галичини, на розвиток культурних та освітніх процесів на Наддніпрянщині, а також боротьбу з цим російського самодержавства.

У контексті аналізу міжнародних відносин останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. становлять інтерес публікації дипломатичних документів, використання яких ще більше б розширило джерельну базу дослідження:

- Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871-1914. J. Lepsius, A. Mendelssohn Bartholdy, Fr. Thimme (Hrsg.). Berlin: 1922-1927. (Дипломатичні документи німецькою мовою).
- Documents diplomatiques français (1871-1914). Ministère des affaires étrangères. Commission de publication des documents relatifs aux origines de la guerre 1914. – Paris: Imprimerie National. – Série 1-3. – P., MCMXXIX – MCMLV. (Дипломатичні документи французькою мовою).

У тексті монографії О.А. Іваненко «Інтеграція регіональних науково-освітніх осередків Наддніпрянської України до європейського інтелектуального простору (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)» цитати наводяться українською мовою (з іншомовних джерел – у перекладі українською мовою). Натомість у підрозділі 2.3. «Роль університетів у модернізаційних процесах на тлі спроб суспільно-політичних перетворень у Російській імперії (60-70-ті рр. ХІХ ст.)» на С.104 дисертантка не дотрималася цього принципу, опублікувавши російською мовою витяг із відношення Київського навчального округу від 4.11.1861 р. із грифом «Секретно» (Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф.707. Оп.261. Спр.7. Арк.52-52зв.).

Зауваження мають суто рекомендаційний характер і не знижують високу оцінку дисертації.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197. За результатами публічного захисту дисертантка Оксана Анатоліївна Іваненко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри нової та новітньої

історії зарубіжних країн

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

доктор історичних наук, професор

Олег МАШЕВСЬКИЙ

ПІДПИС ЗАСВІАЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
03.03.2025р

